

Gyôri Szabó Róbert

A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában

Az utóbbi években a közép- és kelet-európai régió politikai földindulásai, nemegyszer véres eseményekbe torkolló nemzeti-etnikai konfliktusai, a magyar határon túli nagyobb nemzetrészekkel kapcsolatos problémák elterelték az addig sem túl nagy figyelmet nyugati szomszédunk, Ausztria kisebbségpolitikájáról.

Egyetlen olyan szomszédunkról van szó, amely a korábbi korszakban nem tartozott a szocialista berendezkedésű államok közé, demokratikus politikai rendszere több évtizedes múltta tekint vissza. Ebből a szempontból is érdekes lehet, vajon a legtöbb szomszédos ország ellentmondásokkal, vargabetűkkel terhelt kisebbségpolitikájához képest az osztrák állam valami mást tud-e felmutatni. Véleményem szerint a szakemberek egy szűk csoportján kívül erre a kérdésre nem sokan tudják ma a választ. Az ismeretek hiánya egyfelől jót sugall: nem ismeretesek kisebbségi villongások Ausztriában, többség-kisebbség viszonyát látványosan, hírértékűen nem zavarják békés vagy erőszakos jellegű konfliktusok. Ugyanakkor az osztrák államot pozitív példaként, az élenjáró kisebbségpolitikai gyakorlattal, modellel büszkélkedő országok (mint például Finnország, Dél-Tirol révén Olaszország) között sem szokták emlegetni.

A következő tanulmányban a kisebbségpolitika mindenkori kulcskérdését, a kisebbségi oktatási rendszerek helyzetét vizsgálom meg Ausztriában. Egészen pontosan három legnagyobb nemzeti kisebbsége - a német-osztrák terminológia szerint népcsoport (Volksgruppe) -, a karintiai szlovének, valamint a burgenlandi horvátok és magyarok oktatási helyzete képezi a vizsgálat tárgyát.

Jogi keret

Ausztria az egyik leghomogénebb nemzetállam Európában, 8 millió lakosának töredéke tartozik valamelyik kisebbségi népcsoporthoz, az 1991-es népszámlálás szerint 17 ezer szlovén él Karintiában, valamint 26 ezer horvát és 5 ezer (becslések szerint 10-15 ezer) magyar Burgenlandban.

A kisebbségvédelem alapját az Alkotmány 149. cikkének (1) bekezdése, az 1955-ös államszerződés és az 1976-os népcsoporttörvény képezi. E jogszabályok alapján az anyanyelvű oktatásra az egyes népcsoportoknak más és más lehetősége nyílt. Az államszerződésben név szerint említett szlovénekre és horvátokra külön rendelkezések vonatkoztak. A kisebbségi jogok szabályozását az 1976-os népcsoporttörvény (Volksgruppengesetz) módosította és egységesítette. Az oktatási jogok terén a törvény szerint akkor biztosítandó az anyanyelv kötelező oktatása, ha az adott településen a kisebbség arányszáma eléri az összlakosság 25%-át. Azóta az összes kisebbségre vonatkozó átfogó jogszabály nem született Ausztriában, bizonyos kisebbségekre azonban igen. A karintiai szlovének oktatási jogait az 1959-es tartományi törvény, és annak 90-es évekbeli módosításai tartalmazzák. A burgenlandi horvát és magyar közösség oktatásának speciális szabályait sokáig az 1937-es iskolatörvény határozta meg, csak 1994-ben készült el a tartomány új kisebbségi oktatási törvénye.

Mint a fentiekből érezhető, hosszú passzivitás és csend után a 90-es években az osztrák kisebbségvédelem feltűnően tevékeny és kisebbségbaráttá vált. Szellemi előzménynek az 1987/88-as osztrák rektori konferencián történtek tekinthetők, az ausztriai népcsoportok

helyzetét és perspektíváját elemző anyaguk a kormányzati cselekvés katalizátoraként hatott. Összességében a 90-es évekre a három elismert és viszonylag tömörszerűen élő nemzeti kisebbség (szlovén, horvát, magyar) számára biztosított kisebbségi - köztük oktatási - jogok tovább egységesedtek és egyben szélesebb körűek lettek.

Az osztrák oktatási rendszer

Ausztriában sem képezi az oktatási rendszer szerves, kötelező részét az óvodai szint, az óvodákba 3-6 év között járnak a gyerekek, számos iskola a 6 éveseknek iskolaelőkészítő évet (Vorschulstufe) kínál. Az alapfokú oktatás négy évfolyamos, elemi iskolának nevezhetjük (Volksschule). Az 5-8. évfolyamot egyre kevésbé tekintik az alapfokú képzés részének, a nyolcosztályos általános iskolai rendszer helyett a felső tagozat már a középfokú oktatáshoz (Sekundarschule) tartozik. A négyéves, az 5-8. osztályt magába foglaló alsó középiskolába, más néven polgári iskolákba (Hauptschule) jár az elemi iskolát befejező diákok 70%-a. Ez az iskolatípus szakiskolákra készít elő (politechnikum, szakmunkásképző, azaz Berufsschule), de van lehetőség innen a gimnáziumi folytatásra is. Az elemi iskolát befejezők 30%-a gimnáziumban tanul tovább (8 osztályos: Allgemeinbildende Höhere Schule, felső négy évfolyam: Gymnasium), az alsó gimnázium az 5-8. osztályt jelenti, a felső gimnázium a 9-12. osztályt, utóbbinak két fajtája van: a gimnáziumban latint is tanítanak, tehát humántudományos jellegű a képzés súlypontja, a reálgimnáziumban a matematikára, a természettudományokra helyezik a hangsúlyt. A kötelező oktatás 9 éves, vagyis 6 és 15 év között kötelező az iskolalátogatás, a kötelező iskolaévek a Hauptschule vagy politechnikum vagy szakmunkásképző elvégzésével érnek véget. A tizenkettedik évfolyamot követően az érettségizettek egy része szak(közép)iskolában szakmát szerez, más részük a felsőoktatásban folytatja tanulmányait. Az osztrák oktatási rendszerben az állami iskolák vannak túlsúlyban, a magániskolák szerepe nem meghatározó, utóbbiakban is az állami tanterv szerint kell oktatni, és az állam részben hozzájárul a költségeikhez.

Tantervi keret

A kisebbségi oktatás speciális tanterveit oktatási miniszteri rendeletek állapítják meg. 1966-ban bocsátották ki azt a tantervet, amely több mint 20 évig szinte változatlan maradt, 1988 óta azután több ízben is új tantervek készültek a karintiai szlovének, valamint a burgenlandi horvátok és magyarok vonatkozásában. A nagyobb változtatásokat tartalmazó miniszteri rendeleteket 1988-ban, 1995-ben és 1998-ban adták ki, előbbi alapvetően a szlovén, a 95-ös a burgenlandi kisebbségi oktatási rendszereket változtatta meg (részletesen lásd a két tartomány kisebbségi oktatási rendszereinek tárgyalásánál), a legutóbbi szabályozás mindkettőn finomított.

Az 1988-as és 1995-ös reformok óta, vagyis az alapok biztosítása után a 90-es évek második felére a kisebbségi oktatás minőségének javítására, csiszolására helyeződött a hangsúly, s erre komoly energiákat fordítottak. A szlovén-német kétnyelvű oktatásban például az 1995-ös kerettanterv alapján egy évvel később kétszer 110 oldalas, kétnyelvű, részletes és konkrét didaktikát, célokat, eszközöket tartalmazó tanterv készült.

Az 1998-ban a burgenlandi és a karintiai kisebbségi elemi iskolákban életbe lépett új tantervek¹ az alapok változatlansága mellett további módszertani, didaktikai módosításokat, finomításokat tartalmaznak. Nagyobb hangsúlyt helyeztek az oktatásban a dialektusok tekintetbe vételére. Kibővítették a kétnyelvű oktatás céljait is: a népcsoport összetartozástudatának, önazonosságának erősítése, a toleráns viselkedés kifejlesztése, fejlesztése, a különböző nyelvismeretű kisebbségi gyerekek kétnyelvűségének lehetővé tétele, kiteljesítése. 1998-ban vezették be az idegen nyelvek általános iskola első osztályától kötelező tanulását is. Szeptembertől még csak néhány iskolában kezdődött el az új nyelvoktató program, 2003 szeptemberétől mindenhol elindítják. A világnyelvek mellett (angol, francia) a szomszédos államok, illetve az ausztriai nemzeti kisebbségek nyelvére (horvát, szlovén, szlovák, cseh és magyar) is vonatkozik.

A szlovén nemzeti kisebbség oktatási helyzete

A 17 ezer szlovén nyelvű polgár Karintia lakosságának 3%-a, de a kisebbségi szervezetek és a katolikus egyház kétszeresére becsülik ezt a számot. Karintia hagyományos etnikai dualizmusa ma is jellemző. A gazdasági és kulturális centrumok, a városok német nyelvű

polgárok által lakottak, a szlovén népcsoport legnagyobb része inkább a falvakban és szórványhelyzetben él, vagyis lokálisan is mindenhol kisebbségben vannak. Néhány településen (Zell/Pfarre, Zell/Winkel, Ebriach, Leppen, Kömmelgupf, St. Margarethen bei Bleiburg stb.) azonban a lakosság többsége szlovén (Wiegele. 198.).

A kétnyelvű településeken kimutathatóan egyre inkább teret veszít a szlovén nyelv a némettel szemben, a szlovének kétnyelvűségi hagyománya felbomlóban, a szlovén önanonosság, s legfőképp a nyelv a kisebbségbarát környezet ellenére nehezen tudja tartani magát. Annál is inkább, mivel az iskolákban, a nyilvános életben, a karintiai szlovén irodalomban, újságokban, médiában a standardizált szlovén használatos, míg a családokban, a helyi közösségekben a helyi szlovén dialektus.

A kétnyelvű zóna

A szlovének jogait az 1955-ös államszerződés 7. cikke biztosítja, amely a területi elvre épül, vagyis személyi kataszterek nem készülnek. Ez alapján a karintiai tartományi parlament meghatározott egy kétnyelvű területet Karintiában, amelybe 35 település tartozik. Közülük csupán 6-nak a helységnévtáblája kétnyelvű, 13 településen a szlovén is hivatalos nyelv az önkormányzat ügyeiben, de csak 9-ben használható a szlovén nyelv a helyi rendőrséggel szemben, ugyanakkor mind a 35 település templomaiban a kisebbség nyelvén is elhangozhat az istentisztelet. Sem ezekben a dokumentumokban, sem azóta más jogszabályban, beleértve a népcsoporttörvényt is, nincs pontosan meghatározva a kisebbségi nyelvhasználat, ez a helyzet pedig a kérdést máig a pártpolitika kiszolgáltatottjává teszi (Busch).

A területi elvet az 1959-es kisebbségi oktatási törvény is tartalmazza, a kétnyelvű zóna a szlovén kisebbségi oktatási rendszer földrajzi övezetét jelenti egyben, az ide tartozó települések 81 elemi és 28 alsó középiskolájában jogi lehetőség van az anyanyelvű oktatásra (Wiegele. 198-201.). Az általános oktatási rendszerhez képest a szlovén kisebbségi oktatással járó többletköltségek finanszírozására az osztrák állam az 1996/97-es tanévben 100 millió schillinget biztosított.

A zónán belül valójában a kétnyelvűség aszimmetriája érvényesül. A szlovént nagyon kevés hivatalos helyen lehet használni, igaz, az általános iskolákban ez az első nyelv, vagyis a szlovének alsófokú oktatásbeli szocializációja ezen a nyelven zajlik, de az iskolán kívül, a médiában, a társadalmi környezetben a német a domináns nyelv. A szlovén közösségek tagjai kivétel nélkül kétnyelvűek (az említett módon gyengülő szlovén nyelvtudással), míg a németek közül alig néhányan ismerik a szlovén nyelvet.

Az utóbbi évtizedek modernizációja a hagyományosan kistelepülési életmódot sem kerülte el, nagyon sokan beköltöztek a tartomány fővárosába, Klagenfurtba, ami azért is volt problematikus, mert a 90-es évek elejéig a város nem tartozott bele a tartomány által meghatározott kétnyelvű zónába, aminek a területén többek között az oktatásban a kisebbségekre vonatkozóan speciális szabályok érvényesültek. 1991-ben a Legfelsőbb Bíróság döntésére volt szükség, hogy lehetővé váljék az övezeten kívül is a kétnyelvű képzés, erre igény szerint (nachhaltiger Bedarf) legkevesebb 7 tanuló kérése esetén kerülhet sor, azóta ez két klagenfurti alsófokú iskolában be is következett.

Óvoda

A karintiai óvodák sem részei az oktatási rendszernek, nem kötelező oktatási szint, legtöbbje állami intézmény, amelyeket a helyi önkormányzatok tartanak fenn. Karintiában 1996/97-ben öt önkormányzati óvoda volt kétnyelvű, további két településen tervezik kétnyelvű csoportok beindítását. Az első kétnyelvű óvoda magánkezdeményezésre született, a szlovén szervezetek máig két óvodát hoztak létre Klagenfurtban és további hármat más településeken. A magánóvodákat az állam a kisebbségek számára fenntartott költségvetési forrásokból támogatja. A kétnyelvű óvodákba beiratkozó gyerekek szlovén tudása nagyon heterogén, van aki nem ismeri a nyelvet, van aki valamelyik nyelvjárást beszél, megint mások a standardizált nyelvet. 1996/97-ben az óvodáskort elhagyó 109 gyermek járt kétnyelvű iskola-előkészítőkre (Busch. 1997.).

Általános iskola

A II. világháború után új oktatási rendszert hoztak létre Ausztriában, amely jobban kedvez a kisebbségeknek. A szlovének is lakta települések általános iskoláiban az első két évfolyamon

minden tantárgyat kötelezően párhuzamosan szlovénul és németül is oktattak, a harmadik osztálytól a német az oktatási nyelv, a szlovén pedig tantárgy lett. Mégis ez volt Ausztria történetében az első olyan periódus, amikor egy kisebbségi nyelv valamilyen szerepet kapott az oktatásban.

Az 1959-es karintiai kisebbségekre vonatkozó szövetségi oktatási törvénnyel³ az 1955-ös osztrák államszerződésben vállalt kötelezettségeinek tett eleget Ausztria. E kisebbségi iskolai törvény megszületésével a szlovén nyelvű oktatás az osztrák oktatási rendszerbe szervesen beleilleszkedett, eltörölték a kötelező kétnyelvű képzést, a továbbiakban a szülő választására bízták, hogy gyermekét szlovén nyelvű/nyelvi képzésben is akarja-e részesíteni vagy nem, vagyis joggá vált olyan - a törvényben meghatározott - iskolákban tanulni, ahol a szlovén nyelv az oktatás nyelve, vagy kötelezően oktatandó tantárgy. Ez a törvény az alapja azóta a szlovén nyelvű oktatásnak az elemi iskolákban (Volksschule), az alsó középiskolában (Hauptschule) és a gimnáziumokban, jelentősége miatt érdemes (a már módosított, azaz ma érvényben lévő) tartalmával részletesebben megismerkednünk:

- A 12. paragrafus a lehetséges iskolatípusokat tartalmazza:
 - lehet egynyelvű szlovén elemi és alsó középiskola, ahol heti 6 órában kell a német nyelvet oktatni (15. cikk). Teljesen egynyelvű oktatás a gyakorlatban soha nem jött még létre, mivel maguk a szlovének nem tartanak rá igényt, a jogi lehetőség azonban 1959 óta adott;
 - lehet szlovén-német két anyanyelvű elemi iskola, vagy iskola egy része, kétnyelvű osztályokkal és elkülönített csoportokkal. Ez az iskolatípus az elterjedt;
 - lehet az alsó középiskola szintjén egynyelvű német iskola, ahol a szlovén nyelvet egyes osztályoknak, csoportoknak heti négy kötelező vagy választható órában oktatják.
- A szlovén egynyelvű, illetve a kétnyelvű oktatás az autochton szlovén településeken lehetséges (7. paragrafus).
- A szlovén nyelvű elemi és alsó középiskolai oktatási övezetbe azok a települések kerültek, ahol az 1958/59-es tanévben kétnyelvű oktatás folyt (10. paragrafus). Ez 77 elemi iskolát és 12 alsó középiskolát érintett. Az így megállapított terület nagyon széles lett, bőven és teljes egészében magában foglalja a szlovének által is lakott településeket, hiszen ezen helységek csak egy részében van például kétnyelvű önkormányzat.
- Karintia más részein a törvény bizonyos feltételekhez kötött külön igény alapján (ein nachhaltiger Bedarf) biztosítja a kétnyelvű oktatást. A minimálisan szükséges létszámok: 4 gyerektől iskolaelőkészítő csoport, 7 gyerektől iskolaelőkészítő osztály, 7 jelentkezőtől elemi iskolai osztály, az alsó középiskolákban pedig 9 főtől külön osztály, 5 főtől csoport (11. cikk). A nagyvonalúan megállapított kisebbségi oktatási körzethatár miatt - a tartomány nagyvárosain kívül, ahová a falusi migráció természetes módon irányult - nincs település, ahol felmerült volna azóta az igény a szlovén nyelv valamilyen alkalmazására az egyes iskolákban.
- A 16. paragrafusban olvashatók a kétnyelvű oktatásra vonatkozó rendelkezések:
 - a módosított kisebbségi törvény szerint az iskolaelőkészítő évben, valamint az elemi első három évfolyamán a két nyelvet azonos arányban és szimultán kell az oktatás nyelveként alkalmazni;
 - az elemi iskola negyedik évétől az oktatás nyelve a német, a szlovén nyelv heti 4 órában oktatandó (ugyanaz a helyzet az alsó középiskolai évfolyamokon), további pótlólagos szlovén órákat fakultatív tárgyként lehet bevezetni. A kétnyelvű oktatás tehát három évig folyik;
 - a hittanoktatás mind a négy évfolyamon kétnyelvű;

- az osztályok létszáma 7 és 20 között mozoghat, azaz hét főtől már külön osztályt kell indítani, s az osztályok létszáma maximum 20 fő;
- ahol egyenként legalább 9-9 gyerek akar kétnyelvűbe, illetve egynyelvű osztályba járni, ott párhuzamos osztályok indítandóak, a teljesen kétnyelvű osztályokban minden diák kétnyelvű. A kétnyelvű iskolákban kétnyelvűek a tanítók;
- a párhuzamos osztályok mellett lehetséges az úgynevezett integrált formájú oktatás, amikor egy osztályba járnak egynyelvű német és kétnyelvű oktatást igénylő diákok. Az integrált osztályokban 1988 óta a kétnyelvű osztálytanító mellett egy második, "kiegészítő tanító" alkalmazandó, aki maximum heti 14 órában külön foglalkozik az egynyelvű diákokkal, míg az osztály tanítója a kétnyelvűekkel van. Fontos szempont a közös munka az osztályokban, a nyelvi keveredés, ennek megfelelően a kétnyelvű oktatás rugalmas módszertana fejlődött ki mára (Wiegele. 198-201.). Mind a párhuzamos, mind az integrált képzési forma nagy népszerűségnek örvend;
- a szlovén nyelvben nem eléggé járatos, de kétnyelvű oktatási formát választó diákok számára 3 jelentkező esetén (ha kell összevont évfolyamokkal) külön szlovén póttóra indítandó.

- A tartomány német nyelvű alapiskoláiban a szlovén nyelvet választható tantárgyként be kell vezetni (17. paragrafus).

A kötelező kétnyelvű oktatás eltörlésének eredményeként a 60-as években a kétnyelvű zónában csupán a gyerekek 20%-a kapott kétnyelvű képzést, s az arány folyamatosan csökkent a nyolcvanas évek közepéig.

A 80-as évek közepétől a szlovén kisebbség körében felmerült az igény a kisebbségi iskolák reformjára, mivel nem voltak teljesen elégedettek az elemi iskolai szintű oktatási rendszer lehetőségeivel. Igényeik között a következők szerepeltek:

- külön egynyelvű osztályok indításának megkönnyítése;
- a kétnyelvű, kevert osztályok indításához szükséges tanulólétszám csökkentése 30-ról 20-ra;
- kedvezőbb, alacsonyabb osztálylétszámok a külön kétnyelvű és egynyelvű párhuzamos osztályok indítására a szlovénul is és a csak németül tanulni szándékozók számára, nevezetesen azáltal, hogy ilyen párhuzamos osztályt 9 tanulótól lehessen indítani (korábban 10 volt a határ);
- további pótlólagos erőforrások a szlovén nyelv minél hatékonyabb oktatásához;
- a német és a kétnyelvű osztályokkal is rendelkező iskolák esetén nagyobb integráció és keveredés elérése a különböző nyelvű gyerekek között;
- kéttanár rendszerre áttérés a vegyes, integrált osztályokban a kétnyelvű tanárok segítségével. A második tanár bizonyos kurzusokon csoportmunkákat vezetne pl. a szlovéneknek a szlovén kultúráról, nyelvről;
- a kétnyelvű tanárok képzésének javítása, interkulturális irányba lépés, a tanár mindkét kultúrát ismerje, ne csak pusztán a nyelveket;
- az oktatási anyagok, tankönyvek színvonalának emelése;
- új tanterv, az interkulturális megközelítés érdekében (Plamenig. 64-65.).

Ahogy korábban láthattuk, mindez 1988/89-ben, a tanterv régóta várt módosításával, majd az oktatási törvény 1990-es kiegészítéseként (Minderheitenschulgesetz-Novelle) be is következett. Harminc év elteltével tehát első ízben módosították a kisebbségi iskolai törvényen és több mint húsz év után a tanterven, s a változások a szlovén kisebbségi oktatási rendszert számos vonatkozásban kedvezően érintették.

Az 1988. szeptemberi, 511. számú oktatási miniszteri rendelettel az egészen pontosan 1966 óta érintetlenül érvényben lévő, a karintiai kétnyelvű kisebbségi elemi oktatásban alkalmazandó speciális tantervet tehát újabb váltotta fel.³ A legfőbb változások:

- az 1. cikk előírja a szlovén-német kétnyelvű iskolákban a két nyelv egyforma alkalmazását (in annä hernd gleichem Ausmaß) minden órán;
- a 7. cikk az integrált osztályokban a második tanító alkalmazását szigorúan kötelezővé teszi;
- a szlovén-német két anyanyelvű elemi iskolák tanterve a nyelvek oktatásáról: az első két évben heti 7 órában közös kétnyelvű, azaz német-szlovén írás-olvasás órák, a harmadik évben szintén heti 7 órában közös német-szlovén olvasás óra, negyedik évfolyamon már külön heti 7 német olvasás óra és külön 4 szlovén olvasás óra;
- mindegyik évfolyamon heti 1 óra felzárkóztató szlovén nyelvóra biztosítása annak, akinek szükséges;
- az első idegen nyelv oktatása a harmadik évtől kezdődik.

A 90-es években felgyorsultak az események a karintiai szlovén oktatási rendszer minőségi fejlesztése terén. 1990-től minden szlovén nyelven is oktató iskolában a tanuló kérésétől függ, hogy egynyelvű német vagy szlovén-német kétnyelvű bizonyítványt kap-e.⁴

A kisebbségi oktatás reformja megfordította az előzőekben ismertetett kedvezőtlen trendet, a 80-as évek végétől állandó a növekedés és 1996/97-ben már a szlovén nemzetiségű diákok 25%-a járt kétnyelvű iskolákba, közülük növekvő számban német anyanyelvűek. 1993-tól öt év alatt mintegy harmadával növekedett a 83 kétnyelvű elemi iskolába járó diákok száma, a kétnyelvű iskolák szülők általi megítélése pozitív, ennek az oktatási rendszernek van jövője. Erősödnek a partnerkapcsolatok a környező tartományok, országok iskoláival (Szlovénia, Friuli, Dél-Tirol), a két- és többnyelvűség modellje évről évre elterjedtebb, a továbblépés iránya az olasz és angol nyelv oktatása felé mutat (Busch).

1996/97-ben a kétnyelvű zóna 81 általános iskolájában és Klagenfurt általános iskoláiból kettőben lehetséges a kétnyelvű képzésben való részvétel, 64 iskolában (17 iskoláról nincsenek adataink) 1427 gyerek járt kétnyelvű osztályokba, a két klagenfurti elemibe pedig 102-en. További 156-an tanulták kiegészítő tantárgyként heti 2-3 órában a szlovént Karintiában az egynyelvű német osztályokban (Busch. 1997.). A következő tanévben az osztrák hivatalos statisztikák szlovén-német kétnyelvű oktatást 203 osztályban 2756 tanulóval mutattak ki (feltehetően ez az összlétszám, s közülük nem mindenki tanult kétnyelvű programban, máskülönben a két tanév adatai egymástól lényegesen eltérnének), ezenkívül szlovén-német kéttannyelvű nyolcosztályos általános iskolából 3 működött, a 12 osztályban 122 diákkal.⁵

A kétnyelvű alapiskolai oktatással a szlovén kisebbség ma alapvetően elégedett, gondok azonban így is akadnak. A kétnyelvű osztályokban és iskolákban az első három osztályban hiába oktatnak minden tantárgyat fele-fele alapon szlovénul, illetve németül - az informális használatban nem lehet ennyire "kidekázva" a nyelvhasználat, s ebben az esetben a tanártól és a diákoktól egyaránt függ, melyiket használják inkább. A szlovén kisebbség szószólóinak egy része pedig amiatt tiltakozik, hogy negyedikben a középiskolákra való felkészítés jegyében a tanítás nyelve egyedülként a német marad, s a szlovén nyelv tantárgy lesz. Ebben az ügyben már az Alkotmánybírósághoz is fordultak, követelve, hogy az elemi iskolában végig kétnyelvű legyen az oktatás. Ilyen jellegű döntés még nem született, mindazonáltal néhány helyen kísérleti jelleggel beindították a negyedik évfolyamon is a kétnyelvű képzést.

A tankönyvellátás is problematikus volt a 90-es évek elejéig, amíg csak olyan szlovén olvasókönyvek és nyelvkönyvek léteztek, amelyek nem vették tudomásul a tanulók nyelvtudásának heterogenitását. Az utóbbi években karintiai szlovén könyvkiadók új tankönyveket, tananyagokat fejlesztettek és adtak ki, melyek már jobban megfelelnek az igényeknek. Az összes érintett évfolyam összes egyéb tárgyára is megszülettek a tankönyvek, ezek esetében viszont csupán a német tankönyvek tükörfordításait végezték el, ami azt a veszélyt hordozza, hogy a gyerek az erősebb nyelvét, az eredeti német tankönyvet fogja használni.

Középfokú oktatás

Alsó középiskola (Hauptschule)

A vonatkozó jogszabályok (az 1959-es kisebbségi iskolai törvény 12. paragrafusa) lehetővé teszik a kétnyelvű zónán belül ebben az iskolatípusban is a teljesen anyanyelvű képzést, a gyakorlatban azonban csak nyelvoktatás folyik. A nyelvoktatás három formája a kisebbségi iskolai törvény értelmében: az igényeknek megfelelően a szlovént mint kisebbségi nyelvet, vagy a szlovént mint idegen nyelvet oktatják (például az angol alternatívájaként), valamint a szlovént mint választható, kiegészítő tárgyat tanulják. Mivel nagyon kevés ebben az iskolatípusban a szlovén gyermek és a szlovént tanulni szándékozók száma, a háromféle indokkal szlovénul tanulni vágyókat általában egy csoportban tanítják, sőt, a kis létszám miatt több évfolyamnak együtt tartanak szlovén órákat.

1996/97-ben a kétnyelvű zónában a gyerekek 5,5 %-a, 275 tanuló tanulta a szlovén nyelvet 16 alsó középiskolában, közülük 105-en kötelező tárgyként, 118-an választható tárgyként, 52-en az angol helyett idegen nyelvként (Busch. 1997., követségtől kapott statisztikák). Ahhoz képest, hogy az elemi iskolások negyede kétnyelvű képzésben vesz részt, riasztóan csekély ez az arány.

Gimnázium

A kötelezően elvégzendő iskolák után, a közép- és felsőfokú iskolai szinteken is jelen van a szlovén nyelv. A speciális szlovén középfokú oktatást az 1959-es törvény 24. paragrafusa szabályozza. A törvény az osztrák állampolgárságú szlovén kisebbséghez tartozók számára Klagenfurtban külön szlovén nyelvű szövetségi (Bundesmittelschule) reálgimnázium és igény szerint gimnázium létrehozásának kötelezettségét tartalmazza. Minden osztályában egyedül a szlovén az oktatás leendő nyelve, a német kötelező tantárgy. Az összes többi tartományi középiskolában a szlovén nyelv szabadon választható tárgyként kell szerepeljen (30. paragrafus).

A törvénnyel megtámogatva, de már 1957 óta Klagenfurtban állami szlovén nyelvű gimnázium és reálgimnázium működik (Bundesgymnasium für Slowenen, Zvezna Gimnazija za Slovence). A nyolcosztályos gimnáziumok közül csupán ennek az iskolának alsó négy évfolyamán (alsó gimnázium) kizárólag a szlovén az oktatási nyelv. Az alapítás óta mintegy 3 000 diák tanult itt, 1996/97-ben az alsó és felső gimnáziumba összesen 459 gyerek járt, akiket 50 tanár oktat. 1996/97-ben összesen 728 diák vett részt szlovén nyelvű vagy kétnyelvű képzésben, ugyanis az említetteken túl további két gimnáziumban találunk kétnyelvű képzést (Busch. 1997.).

A többi gimnáziumban és szakközépiskolában van lehetőség a szlovént kötelező vagy választható tárgyként tanulni. 1996/97-ben a 100 gimnáziumi és szakközépiskolai tanuló kötelező tárgyként, 230 pedig kiegészítő választható tárgyként tanulta a nyelvet. A kis létszámok miatt itt is összevonnak évfolyamokat, vagy külön iskolákba járó gyerekeknek tartanak közös szlovén órákat. Szlovén nyelvoktatás összesen a tartomány nyolc gimnáziumában folyik (Klagenfurt, Villach, Völkermarkt, St. Paul).

Szakoktatás, szakiskolák

A 420. számú, 1990. június 28-i szövetségi törvény a szlovén kisebbség számára a tartomány fővárosában külön kétnyelvű kereskedelmi szakközépiskolát (Bundeshandelsakademie) is létrehozott, ahol 14 éves kortól öt évig tart a képzés. Az iskolába csak szlovénül jól tudó diák vehető fel, hiszen a szlovén és a német nyelvet egyforma arányban használják minden tárgy oktatásánál, kötelező nyelvórákat német, szlovén, angol és még egy idegen nyelvből tartanak. Az iskola érettségivel záródik, s lehetővé teszi az egyetemi felvételt. 1996/97-ben 143 tanuló járt ide. Egy másik kétnyelvű szakiskola a katolikus egyház magániskolája, speciális turizmus szakképzést nyújt St. Peter bei St. Jakob településen (Höheren Lehranstalt für wirtschaftliche Berufe), ide 126-an jártak 1996/97-ben. Mindkét szakiskolát sok szlovéniai tanuló látogatja. Karintia 6 szakközépiskolájában (Klagenfurt, Villach, Völkermarkt, Wolfsberg) szlovén nyelvoktatás folyik. (Wiegele. 198-201., követségtől kapott statisztikák, Busch. 1997.). A kötelező szakiskolákban - tehát az iskolakötelezettség utolsó évében - a szlovén nyelv választható tantárgy, ám 1996/97-ben mindössze 31-en tanulták. Az egyéb állami szakiskolákban sincs, a mezőgazdasági képzést kivéve, kétnyelvű képzés, vagyis nincs szlovén nyelvű oktatás.

A legtöbb középiskolai tankönyv német nyelvű, még a szlovénul tartott órákon is ezeket használják, mivel olyan kevesen járnak ilyen jellegű képzésre, hogy megfizethetetlenül drága lenne minden évfolyamra külön szlovén könyveket kiadni. 1990-ben kezdődött Szlovéniával egy olyan együttműködés, amelynek keretében osztrák közgazdasági középiskolai tankönyveket fordítottak le szlovén nyelvre, s azóta ezt a szakiskolákban használják. A szlovéniai tankönyvek a két ország eltérő oktatási rendszere miatt a középfokú oktatásban alkalmazhatatlanok.

Statistika az ausztriai szlovének oktatási helyzetéről, 1996/97 (Busch. 1997.).

Oktatás szintje	Iskolák száma	Tanulók száma
Iskola-előkészítő év	-	109
Elemi iskola (nyelvoktató)	-	156
Elemi iskola (kétnyelvű)	64	1529
Alsó középiskola (nyelvoktató)	16	275
Középiskola (nyelvoktató)	-	330
Gimnázium (kétnyelvű)	3	728
Szakközépiskola (kétnyelvű)	2	269

Felnőttképzés

Szlovén nyelvű felnőttképzést az állam nem szervez, magánalapokon nyugszik, vagy a szlovén kulturális szervezetek, vagy a katolikus egyház a kezdeményező. A szlovén nyelvű középfokú oktatás néhány évtizedre tekint vissza, addig ezek a felnőttképző kurzusok voltak az egyedüli középiskolai szlovén nyelvű órák. A szlovén kulturális szervezetek (a két legfőbb a Slovenska Prosvetna Zveza - SPZ, és a Krscanska Kulturna Zveza - KKZ) óráin (főbb témák: kultúra, mezőgazdaság, irodalom, egészségügy, idegen nyelvkurzusok) a szlovén az oktatási nyelv. Az erősödő szlovén-osztrák államközi kapcsolatok folytán megnövekedett igények indokoltá tették, hogy az osztrákok részére ugyanezek a szervezetek szlovén nyelvi kurzusokat indítsanak. Az egyháznak saját felnőttképző központja van, ahol az egyházi élet mellett irodalmi, művészeti, történelmi és szlovén nyelvi kurzusok folynak szlovénul. Mivel a karintiai szlovén kisebbség a mai napig felülreprezentált a mezőgazdaságban, külön felnőttképző szervezet (Kmecka Izobrazevalna Skupnost - KIS) specializálódott az agrárképzésre (Busch. 1997.).

Haladó szintű szlovén nyelvi kurzusokban nagy hiány van, ezen a Klagenfurti Egyetem diákok által szervezett nyelvkurzusai próbálnak segíteni, a foglalkozásokon nemcsak egyetemisták vesznek részt.

Egészen a legutóbbi időkig nem álltak rendelkezésre tankönyvek a szlovén nyelvű/nyelvi felnőttképzésben, ma már Szlovéniában készült könyvekből tanítanak, de a kétnyelvű környezet miatt adaptálni kell ezeket az anyagokat.

Felsőfokú oktatás, pedagógusképzés

Az osztrák egyetemeken tantárgyként tanulható a szlovén nyelv. Szlovén nyelv- és irodalom szak Klagenfurt, Graz és Bécs egyetemeken működik, felső középiskolai tanárokat, műfordítókat képeznek. A tanárjelölteknek az egyéves gyakorlatot valamelyik karintiai iskolában kell eltölteniük.

Az óvónőket a felsőbb középiskolai szint speciális iskoláiban képzik, 14 és 19 év között, utána szabad az út akár az egyetemekre is. Az óvodai pedagógusok számára heti 3-5 órában választható kurzusokat tartanak szlovén nyelven és a kétnyelvű oktatás módszertanából, a klagenfurti óvónő- és szociális munkásképzőben szlovén nyelvoktatás folyik. Néhányan Szlovéniában végeznek, de ezzel az a probléma, hogy Ausztria nem ismeri el a szlovéniai diplomákat.

Az általános iskolai és az alsó középiskolai tanítókat és tanárokat a pedagógiai főiskolákon (Pädagogische Akademie) képzik, a képzés legkevesebb 6 szemeszteren át tart. A kétnyelvű iskolák tanítóképzéséről az 1959-es törvény 21. paragrafusa intézkedik. A klagenfurti tanítóképzőben szlovén nyelvű kiegészítő képzést vezettek be a szlovén-német kéttannyelvűekben oktatni szándékozók számára. A jelentkezőnek igazolnia kell jártasságát a

szlovén nyelvben. Végzéskor a szlovén kétnyelvű iskolákban tanítani kívánóknak speciális vizsgát kell lerakniuk szlovén nyelvből, irodalomból, kultúrából, a szlovén nyelvű és a kétnyelvű oktatás módszertanából. Az 1996/97-es tanévben az elemi iskolákban 171, az alsó középiskolákban 28 kétnyelvű tanár oktatott.

Tanári továbbképző kurzusokat a pedagógiai intézetek tartanak, a klagenfurti intézet a szlovén iskolákban tanítóknak speciális kurzusokat indít, a Klagenfurti Egyetem a kétnyelvű, "interkulturális" (több kultúrát bemutató) oktatás témáiban további speciális továbbképző kurzusokat tart.

Kilátások

Az oktatás alap- és középfokán egyaránt a legnagyobb kihívás a szlovén és a kétnyelvű osztályok egyre heterogénabb összetétele. Ma megközelítőleg a szlovén általános iskolát elkezdők fele nem ismeri a szlovén nyelvet, az iskolában kezd el vele először ismerkedni, további 20%-nak passzív nyelvtudása van, s csak 30% beszéli anyanyelveként a szlovént. A német környezetben így az iskoláknak még nagyobb a szerepe a nyelv megőrzésében, még fokozottabb figyelmet kell fordítani a szlovén nyelvű és a kétnyelvű képzésre, mert ebben a helyzetben könnyen eredménytelenné válhat ez az oktatási forma.

1991/92 óta az osztrák tantervek alapelve az "interkulturális" oktatás, a gyakorlatban ez még nem igazán bontakozott ki, nem lehet tudni, mit is jelent, remélhetően a kétnyelvűség erősítését, a megértés, a fordítás és a beszéd szintjén egyaránt.

Óriási a szakadék a szlovén nyelvű oktatásnak az alap- és középfokú oktatásban betöltött szerepét illetően, a gimnáziumokon kívül drámaian kevés az általános iskolához képest a szlovén nyelvű, vagy kétnyelvű középiskolai oktatásban részt vevő diákok száma, a szakközépiskolai képzésben még ennél is rosszabb a helyzet. Ezen mindenképpen változtatni kell, máskülönben a szlovén kisebbségi oktatás magától el fog sorvadni.

A burgenlandi horvát és magyar nemzeti kisebbség oktatási helyzete

Az ausztriai horvát nemzeti kisebbség Burgenlandban él, viszonylag tömörszerűen. Horvátok a 16. század óta élnek a területen, eredetileg mintegy 60 ezer fő, mára körülbelül 25 ezer. A népcsoport társadalmilag és gazdaságilag integrálódott az osztrák társadalomba, a 80-as évekig a horvátok vezetői maguk is az asszimilációt szorgalmazták. Csonka társadalmat alkotnak, főleg a mezőgazdaságban tevékenyek.

A magyar nemzeti kisebbséget szintén a viszonylag tömörszerű területi elhelyezkedés jellemzi a tartományban. A statisztikailag kimutatott magyarok kétharmada két nyelvszigeten él, Oberpullendorf (Felsőpulya) településen a tartomány középső részén, illetve délen Oberwart (Felsőôr), Unterwart (Alsóôr), Siget in der Wart (Ôrisziget) községekben.

Nyelvileg problémás mindkét kisebbség helyzete. A horvátok helyi, úgynevezett gradistyei dialektusa nagyban különbözik a horvátországi standardizált nyelvtől. A magyar nyelvű oktatást is bonyolítja, hogy a burgenlandi magyarlakta településeken lényegében 5 nyelv van forgalomban: a német irodalmi nyelv, a burgenlandi német dialektus, az úgynevezett "Pidgin"-magyar (magyar alapnyelv, német nyelvi struktúrával és szavakkal), burgenlandi magyar dialektus (nyelvújítás előtti magyar), és a magyar irodalmi nyelv. A gyerekek heterogén nyelvismerete tovább nehezíti a hatékony kétnyelvű oktatás megvalósítását, másik oldalról viszont a helyi nyelvek megőrzésében az iskola főszerepet játszhat. El kell dönteni, hogy a helyi dialektust, vagy az irodalmi horvát, illetve magyar nyelvet oktatják, s használják az oktatás nyelveként. Az irodalmi nyelv esetén a gyerekek egy szinte idegen nyelvet kell tanuljanak, ami ugyanakkor a burgenlandi tájnyelv elhalásához vezethet (Gombos. 192-195.). A tartomány nemzetiséglakta településein ugyanaz a háromgenerációs modell mutatható ki, ami a karintiai szlovén községekben is megfigyelhető. Az eredetileg szintiszta kisebbségi faluban a nagyszülői generáció egynyelvű magyar vagy horvát, a szülői generáció kétnyelvű, a gyermekek viszont inkább egynyelvű németek, alapfokú, s passzív nemzetiségi nyelvismerettel. A gyerekek egymás között már németül beszélnek, s úgy kerülnek a kétnyelvű iskolába, hogy dominánsan német nyelvűek.

Előzmények

A tartomány Ausztriához csatolása (1921) után egészen 1937-ig, az új tartományi iskolatörvényig, a magyar iskolai törvények voltak érvényben, az iskolák jogi helyzete addig alig változott. Továbbra is működtek például az egyházi iskolák, s a magyar nyelvű tanintézetek mellett a horvát nyelvű egyházi iskoláknak is komoly tradíciója volt. Ugyanakkor Burgenland Ausztriához csatolásával az állami iskolák a gyakorlatban a magyar (és másodsorban a horvát) kisebbség asszimilálásának és az osztrák társadalomba integrálásának eszközeiként szolgáltak (Baumgartner. 71.). A törekvések szerint az elemi iskolák elvégzése után minden kisebbségi gyerekek képesnek kellett lennie német nyelven szóban és írásban kifejezni gondolatait. Az 1937-es kisebbségi iskolatörvény ennek érdekében már az első osztály második félévében bevezette a német nyelv oktatását a "kisebbségi nyelvű" - értsd kétnyelvű - iskolákba.

A kisebbségi nyelvek szerepét az elemi iskolákra vonatkozóan szabályozó 1937-es új burgenlandi iskolai törvény (Burgenländische Landesschulgesetz) alig egy évig volt érvényben. Az Anschluss után Burgenland eltűnt a térképről, s vele együtt az eddigi iskolai törvények is, a kisebbségi oktatás eltűnt a régióból.

Az Anschluss után Ausztriának csaknem húsz évig kellett várnia szuverenitása és függetlensége visszaszerzésére, az 1955-ös szerződés a horvát kisebbséget, a szlovén mellett, az elismert nemzetiség egyikeként nevezte meg, helyzete ennek megfelelően az 1976-os népcsoport-törvényig a burgenlandi magyarságnál kedvezőbben alakult. Az asszimilálódás azonban őket sem kerülte el.

1945 után visszaállították az 1937-es iskolai törvény hatályát, s ez egészen 1994-ig érvényes maradt, az egyházi iskolákat azonban államosították, ami mindkét kisebbségnél komoly konfliktusokkal járt. Maga a törvény az oktatási rendszerben a kisebbségi nyelvhasználatot meglehetősen méltányosan szabályozta. A burgenlandi magyar és horvát közösség elemi iskoláit illetően (a középfokú oktatás szintjén nem szabályozták a kérdést) a 7. paragrafus a következő szabályokat tartalmazza:

- ha a helyi településen a horvát vagy magyar kisebbség aránya 70% fölötti (a legutóbbi népszámlálási adatok alapján), a tanítási nyelv a kisebbség (vagyis a helyi többség) nyelve, azaz egynyelvű nemzetiségi iskolák jöhetnek létre, a német nyelv kötelező oktatásával;
- 30 és 70% között az államnyelv és a kisebbség nyelve egyaránt oktatási nyelv, azaz kétnyelvű iskolákat kell létrehozni (gemischtsprachige Schulen), amelyekben az oktatás minden tantárgy esetében kétnyelvű kell legyen;
- ha az arány 30%-nál kevesebb, a német az oktatás nyelve, és az iskola maga dönt róla, hogy a kisebbségi diákokat szabadon választható tantárgyként anyanyelven oktatásában részesíti-e (Hänel - Krčmarova - Larcher. 35.).

A horvát nyelvű elemi iskolai oktatásban az 1937-es törvényben rögzített háromféle iskolatípus közül az elsőre nem volt példa, a másik két variációra, azaz a kétnyelvű iskolákra és a nyelvoktatásra igen. 1970/71-ben 3200 diák tanult 38 horvát általános iskolában, ezek ötöde volt kétnyelvű iskola (de ezeken a magasabb évfolyamokon egyre növekedett a németül oktatott tárgyak száma), a többi nyelvoktató. A 6 nemzetiségi középiskolában 532 horvát tanult. Az évek folyamán ez a szám sokáig folyamatosan apadt.

A magyar népcsoportnak ennyi sem adatott meg. A náci bekebelezés, a megszállás, majd az magyar nemzetiséget el nem ismerő 1955-ös államszerződést követő ínséges esztendőket után az 1976-os népcsoporttörvénnyel azonban némi fordulat következett be a magyar kisebbség anyanyelvű oktatási lehetőségeiben. A jogszabály értelmében a nemzetiségi felmérés alapján négy helységben, Felsőpulyán, Felsőörön, Alsóörön és Őriszentpéteren kerülhetett sor a magyar nyelvoktatás bevezetésére. A magyar nyelvet tanító iskolák száma 1980/81-ben 9-re emelkedett. 1983/84-ben a felsőöröri, a következő tanévtől a felsőpulyai polgári iskolában (alsó középiskola) heti három órában kötelezővé tették a magyar nyelv oktatását.

Az 1962-es ún. "Schulorganisationsgesetz" értelmében 1966-tól a magyar-német és horvát-német kétnyelvű oktatás, valamint a nyelvoktatás új tantervét vezették be az elemikben, az

alsó középiskolákban, a gimnáziumokban és a reálgimnáziumokban. A következő évtizedekben a tartomány kisebbségi oktatásának keretfeltételei semmit sem változtak, egy harmincas évekbeli törvény és egy hatvanas évekbeli tanterv alapján folyt a speciális nemzetiségi oktatás a nyolcvanas évek végéig.

Felmerül a kérdés, hogyan lehetséges az, hogy mintegy 60 évig érintetlen marad egy iskolai törvény, s csaknem negyedszázadig egy tanterv. A felmerült érvek között gyakran elhangzik, hogy a kisebbségi nyelvek 1921 után eltűntek a közéletből, a nyelvek megőrzése iránti igény a modernizálódó burgenlandi magyarság (a horvátok esetében ez árnyaltabban igaz) körében fel sem merült, "boldogan" asszimilálódtak, s emiatt nem igényelték az oktatási rendszer reformját. A természetes asszimilálódás eredményeképpen és jeleként a szülők egyre kevésbé érezték fontosnak gyermekeik magyar nyelvtudását és identitását. A magyar kisebbség esetében az 1968 óta működő burgenlandi érdekszervezet, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület sem "törte össze magát" a kétnyelvű oktatás reformja érdekében. E nézet szerint tehát a lehetőség meg lett volna a nyelv iskolai művelésére, de igény egyre kisebb volt rá.

Az érem másik oldalaként megemlítendő azonban az osztrák kisebbségpolitika túlbuzgónak semmiképpen sem nevezhető passzivitása, valóban: a többségi nemzet és a politikai hatalom jóindulata konkrét lépésekben nem manifesztálódott. Az osztrák állam az első évtizedekben - különösen a magyar népcsoporttal szemben - messze nem volt olyan kisebbségbarát, mint ahogy a hivatalos álláspont sugallja, s a légkör nem kedvezett a kisebbségi önazonosság fenntartásához. A magyar és a horvát nyelv ilyen feltételek és körülmények között 1945 után a 80-as évek végéig fokozatosan kiszorult az oktatásból. Az osztrák kisebbségpolitika kettős célja 1989-ig nagyjából változatlan maradt, s lényegében teljesítése sikeresnek mondható: a magyar és a horvát népcsoport úgy integrálódott a többségi társadalomba, hogy többsége egyúttal asszimilálódott is (Baliko. 190-192.).

Burgenland kisebbségi oktatási rendszere a 90-es években

Az alapoktatás szintje

A törvényi keret

Az 1937-es jogszabály után csaknem hatvan esztendő elteltével született meg új tanügyi törvény, amely a tartomány két kisebbségének jogait a korábbiakhoz képest sokkal "kisebbségbarátibb" szemlélettel szabályozza. Az 1994 szeptemberében életbe lépett, burgenlandi kisebbségekre vonatkozó szövetségi oktatási törvény⁶ nagyban hasonlít a karintiai szlovénekre vonatkozó szabályokra, az egységesítés tudatos, és az osztrák államszerződésben nem nevesített kisebbségekre (így a magyarokra) is már ugyanolyan mértékben kiterjed. A törvény 95a. korábbi szabályozáshoz képest még bővíti a lehetőségeket, és a tartomány egész területén a két kisebbségi nyelven átfogó anyanyelvű vagy legalábbis anyanyelvi képzést biztosít az óvodától az érettségiig az oktatás minden szintjének minden iskolatípusában. A törvény 3. paragrafusában az elemi iskolák szintjén két kisebbségi oktatási típust különböztet meg:

- magyar/horvát egynyelvű iskolák. Mind a négy elemi iskolai évfolyamon anyanyelvű oktatás, a németet heti 6 órában oktatják. Jelen pillanatban nincs kisebbségi egynyelvű horvát vagy magyar iskola, osztály Burgenlandban, nincs is rá igény, hogy szeparált kisebbségi osztályokban kizárólag anyanyelven, a német szinte teljes mellőzésével oktassák a kisebbségi gyerekeket, ahhoz túl kevesen vannak, túl kicsi a két nemzetiségi közösség, nem alkotnak teljes társadalmat, integrációjuk az osztrák környezetbe magának a kisebbségnek is igénye - ami a kétnyelvű oktatási formával valósul meg a leginkább;
- horvát-német, magyar-német kétnyelvű iskolák az elemi iskola mind a négy évfolyamán, azaz mindkét nyelv, többség és kisebbség nyelve egyaránt az oktatás nyelve, s minden tantárgy oktatása két nyelven zajlik.

Megszüntették a népszámlálási eredményeken alapuló százalékos feltételeket, nincs az 1937-es törvényhez képest százalékos megkötés, milyen összetételű településen lehet-kell valamilyen típusú nemzetiségi oktatást bevezetni. Egész Burgenlandban lehetőség van a magyar és horvát anyanyelvű oktatásra, vagyis ez nem korlátozódik többé az autochton, kisebbségek lakta településeikre. Azokon a településeken, ahol az 1937-es törvény alapján kétnyelvű iskolák működtek, ott mindenféle feltétel, meghatározott minimális diáklétszám nélkül alakulhatnak vagy működhetnek tovább kisebbségi iskolák. Lényegében a karintiai szlovén oktatási körzethez hasonlóan itt is kialakult ez alapján a települések egy olyan köre, melyeknek automatikusan kétnyelvű iskoláik lehetnek (6. paragrafus). Más helyeken kisebbségi iskolák bárhol alapíthatók a tartományban, ahol kisebbségek élnek, és megvan rá az igény (ein nachhaltiger Bedarf) és egy minimálisan szükséges diákszám összegyűjtése (Hänel - Krcmarova - Larcher. 6.).

A százalékos feltétel megszűnése alapvetően kedvező fordulat, hiszen azt jelenti, hogy bárhol lehet például kétnyelvű iskolát indítani, másrészt azonban azt is jelenti, hogy sehol sem kötelező - utóbbira példa Steinbrunn község iskolája, ahol a 30-70%-os arány miatt kétnyelvű volt eddig az iskola, a diákok kétharmada az új törvény után kilépett a horvát nyelvű oktatásból (Gombos. 192-195.).

A kisebbségi osztályok alsó és felső létszámkorlátai kedvezően alakultak, a felső a maximum 30-ról 20-ra csökkent, miközben iskolaelőkészítő csoport 4 főtől, előkészítő osztály 7 főtől, elemi iskolai osztály 7 főtől indulhat, azaz egy kisebbségi osztály létszáma 7 és 20 között mozoghat.

A kisebbségek hagyományos településein a szülőknek nem kell nyilatkoznia arról, hogy gyermekük kisebbségi nyelvű oktatásban akar részesülni, éppen fordítva, arról kell nyilatkoznia, hogy erről lemondanak. Az alsó középiskolában már jelezni kell a speciális kisebbségi oktatás iránti igényt.

Bármilyen típusú kisebbségi iskoláról van szó, a diák dönti el, hogy egynyelvű német vagy kétnyelvű bizonyítványt szeretne kapni (5. paragrafus).

Tantervi keret

Az 1988-as elődjét felváltó, 1995. júliusi, 551. számú oktatási miniszteri rendelet a burgenlandi és a karintiai kisebbségi elemi oktatásban alkalmazandó tantervről a következő főbb elemeket tartalmazza:

- ez a tanterv már a karintiai szlovén kétnyelvű iskolákhoz hasonlóan a magyar-német, a horvát-német kétnyelvű iskolákban is előírja a két nyelv egyforma alkalmazását, de "softtabb" formában, mint a szlovén esetében, a megfogalmazás a "lehetőség szerint" kifejezés miatt gyengébb (nach Möglichkeit in annä hernd gleichem Ausmaß);
- a magyar-német, a horvát-német iskolák nyelvoktató órakerete megegyező. A karintiai szlovén iskoláktól eltérően a burgenlandi kisebbségi iskolákban elsőtől kezdve külön órákon tanulnak a gyerekek németül (a négy év folyamán heti 5-6 órában), illetve magyarul vagy horvátul (heti 3-4 órában) írni, olvasni;
- a karintiai szlovén iskolákhoz hasonlóan itt is bevezették mindegyik évfolyamon a heti 1 óra felzárkóztató magyar/horvát nyelvórákat, akinek szükséges;
- a tanterv a nem kötelező órakeret terhére lehetőséget ad az iskoláknak, hogy heti 2-6 órában mind a horvát, mind a magyar nyelvek esetében biztosítsa az anyanyelv oktatását.

1996/97-ben a burgenlandi horvát és magyar kisebbségi oktatási rendszerekre az állam 36,7 millió schillinget fordított, azaz a karintiai szlovéneknek ugyanezen a címen nyújtott összeg harmadát, ami a népcsoportok számának nem, de a kisebbségi oktatás iránti igényeinek megfelelő arány.

Adatok a két kisebbségről

1997/98-ban a burgenlandi horvát kisebbségi oktatási rendszerbe 27 horvát-német kétnyelvű óvoda tartozott. Négy évfolyamos elemi iskolai szinten horvát-német kétnyelvű oktatás folyt 29 iskola 92 osztályában 1357 tanulóval.

Burgenlandban (és egész Ausztriában) a néhány nyelvoktató iskolán túl két elemi iskolában folyik magyar-német kétnyelvű oktatás: évfolyamonként két osztállyal Alsóór, valamint egy osztállyal Örisziget magyar-német kétnyelvű elemi iskoláiban. Az új kisebbségi tanügyi törvény életbe lépését megelőző 1993/94-es tanévben összesen 43 gyerek járt ebbe a két iskolába, 1997/98-ban pedig magyar-német kétnyelvű oktatás e 2 elemi iskola 3 osztályában 35 diáknak folyt. Az oktatás bennük ekkor még az 1966-os, majd a 80-as években módosított, a kisebbségi elemi iskolák számára készült tanterv alapján folyt, e szabályok és tanterv értelmében a két iskolát 1994-ig német túlsúlyú kétnyelvű oktatás jellemezte.

A 90-es években mindkét iskolában felmerült az igény a kétnyelvű oktatás didaktikailag, tartalmilag felfrissített tanterve iránt, a kétnyelvű képzés megújításának jegyében új tanítási formákat, új tantervet, új pedagógiai módszereket szándékoztak bevezetni. 1993/94-ben kísérleti jelleggel bevezették a két magyar-német elemi iskolában az új tantervet (Klein-Racz. 196-198.). Az 1995-ös új tantervvel azután teljesültek az igények, hiszen javítottak a magyar nyelv oktatásának feltételein, azóta az új kisebbségi oktatási törvénynek megfelelően zajlik a törekvések szerint egyenlően kétnyelvű képzés. Mind a négy évfolyamon heti három magyar óra van, a többi tantárgyat az első három évben elvben egyenlő arányban oktatják a két nyelven (ezt persze de facto szinte lehetetlen megvalósítani), a negyedik évben a német túlsúlyba kerül. Ez a magyar nyelv oktatásbeli alkalmazásának a felső határa, az érvényesülés szempontjából a magyar nagyobb, illetve a német nyelv kisebb szerepét nem fogadják el a szülők (Gombos. 192-195.).

Az elemi iskolákban az órai anyagok, tankönyvek nem központiak, hanem az adott tanár állítja össze. Felsőbb iskolákban (az alsó középiskolától kezdve, azt is beleértve) az osztrák tankönyvkiadó (Bundesverlag) gondozásában háromkötetes tankönyv van forgalomban, a "Te is tanulsz, értesz, tudsz magyarul?" címmel. Ezenkívül néhány magyar nyelvű olvasó- és énekkönyvet is használnak (Baliko. 190-192.).

Középfokú oktatás

Alsó középiskola

Az alsó középiskolai kisebbségi oktatást az 1994-es törvény 8. paragrafusa szabályozza. Elvileg lehetőség lenne az egynyelvű horvát/magyar alsó középiskolai oktatásra is, akár külön iskolákban, akár csoportokban, ilyenkor a németet heti hat órában tanulnák. Egynyelvű iskolát az 1993/94-es tanév kétnyelvű iskoláiból lehetne alakítani. Az elterjedt forma azonban a kétnyelvű iskola.

Azokon a településeken, ahol az 1937-es törvény után kisebbségi elemi iskolák működtek, a helyi önkormányzatnak feltétel nélkül adott a lehetősége kisebbségi alsó középiskola létrehozására, függetlenül attól, hogy az az elemi iskola esetleg azóta megszűnt. Más településeken szükséglet szerint lehet kisebbségi oktatás, 9 főtől külön kisebbségi osztály, 5 főtől csoport indítható.

1997/98-ban 1 kétnyelvű alsó középiskolában és 1 alsó középiskola kétnyelvű osztályában tanultak horvát diákok, 10 alsó középiskola biztosított horvát nyelvoktatást.

A felsőpulyai és a felsőóri iskolák kötelező magyar óráit kivéve a magyar nyelv mindenhol szabadon választható tantárgy a burgenlandi alsó középiskolákban. Felsőórán 1983/84 óta sikeresnek mondható speciális, a magyar nyelvet kötelezően oktató program fut (az iskola neve: "Hauptschule mit besonderer Berücksichtigung des Ungarischunterrichts").

Évfolyamonként egy olyan osztály indul, ahol:

- a magyar nyelv kötelező tantárgy;
- a nyelvoktatás két csoportban történik, kezdőknek (Anfängergruppe) és haladóknak (Fortgeschrittenengruppe);
- megtörtént a tantárgy teljes és szerves integrálása az osztály órarendjébe, nem jelent plusz órát a tantervhez képest, hanem annak része, az órarend, az egész tanterv rugalmas hozzáigazításával alig jelent többletterhelést a nyelv tanulása az átlagos osztályokhoz képest.

A magyar és a horvát nyelv oktatásának célja ezen az iskolai szinten nem korlátozódik a nyelv pusztá közlésére, tanítására, hanem a kisebbségi és az osztrák többségi kultúra megismertetésén keresztül integrálni kívánja a diákokat az osztrák gazdasági és kulturális életbe, úgy, hogy közben képessé tegye őket a sokat emlegetett híd szerepének a betöltésére is a tartomány és az anyaország között.

Gimnázium

Az 1994-es kisebbségi iskolatörvény 12. paragrafusa szerint Burgenlandban igény esetén a horvátok és a magyarok számára is kétnyelvű gimnázium, reálgimnázium hozandó létre, ahol a tantárgyakat a két nyelven (horvát-német, magyar-német) ugyanolyan arányban oktatják. A német, valamint a horvát/magyar mellett még két idegen nyelvet kell tantárgyként tanítani. A kisebbségi középiskolába csak a kisebbségi nyelv ismerete esetén lehet bekerülni.

1997/98-ban a nyolc évfolyamos középiskolák közül 6, a szakközépiskolák közül 3 rendelkezett a horvát nyelvoktatás kínálatával.⁸

Önálló magyar tanítási nyelvű gimnázium 1920 óta nincs. A nyolc évfolyamos középiskolákban sokáig nem vehettek részt a tanulók magyar nyelvoktatásban, a felsőlövői gimnáziumban 1981/82-től magyar nyelvoktató tagozat működik, 1992/93-tól pedig a felsőöri reálgimnáziumban kezdte meg magyar tagozat a tanévet. A felsőpulyai gimnáziumban 1987/88-tól "pannon osztályt" indítottak, ahol a magyart vagy a horvátot kötelező nyelvként oktatták, ma a tartomány egyetlen kétnyelvű gimnáziumaként falai között horvát-német és magyar-német osztályokat találunk. A népfőiskolák keretein belül is folyik magyar nyelvoktatás.

Pedagógusképzés

A kisebbségi pedagógusképzésről az 1994-es kisebbségi iskolatörvény 13. paragrafusa rendelkezik. Kétnyelvű óvodákba speciális kiegészítő oktatás után kerülhet a pedagógus. A felsőoktatásban nincs túl nagy szerepe a horvát és a magyar nyelvnek, a tanító- és tanárképző felsőoktatásban sokáig nem is volt magyar tagozat. Kétnyelvű tanítóképzés kiegészítő tanulmányokkal ma már az eisenstadti pedagógiai akadémián folyik - horvát-német, és magyar-német párosításban egyaránt.

Kilátások (összegzés helyett)

Az utóbbi években a horvát népcsoport körében egyfajta etnikai reneszánsz bontakozott ki, a népszámlálások egyre több horvátot mutatnak ki. Az iskolai statisztikák szerint is növekszik a kétnyelvű iskolákba járó gyermekek száma, különösen a kedvezőbb jogi feltételek megteremtése óta. 1994/95-ben a horvát diákok 30,7, a következő tanévben 31,3%-a járt kétnyelvű iskolába (Hänel - Krčmarova - Larcher. 30-37.).

A rendszerváltás óta, osztrák szerzők szerint főleg a gazdasági tényezőknek köszönhetően, a tartományban a magyar nyelv, önazonosság is újra erősödőben van, és ez az oktatási rendszerben is tükröződik. A mai magyar kisebbségi oktatási rendszer két csoportot céloz meg:

- a magyar népcsoporthoz tartozó diákokat, azaz anyanyelvű magyarokat, akik többé-kevésbé birtokolják a nyelvet és használják a családban;
- német nyelvű diákokat, akik idegen nyelvként tanulják valamilyen okból a magyart;

Az asszimilálódás kimutatott trendjének megfelelően az első csoport tagjainak, a magyar anyanyelvűeknek a száma az elmúlt évtized közepéig fokozatosan csökkent, míg a második csoportba tartozó magyar nyelvet tanulóké növekedett, a 90-es évek némi változást hoztak ebben a tekintetben is (Baliko. 190-192.).

1993/94-ben, az új kisebbségi oktatási törvényt megelőző utolsó évben a magyar nyelvet valamilyen formában oktató elemi iskolákba és alsó középiskolába összesen mintegy 500 gyerek járt, vagy az 1937-es burgenlandi iskolatörvény alapján kétnyelvű iskolákban, vagy kötelező tantárgyként, vagy szabadon felvehető, fakultatív tárgyként tanuló az anyanyelvet. 1997/98-ban a két nemzetiség kétnyelvű oktatási programjaiban összesen 2000 tanuló vett részt, akiket 160 tanár oktatott.

A 90-es években beállott változások, az 1994-es új kisebbségi iskolai törvény és az egy évvel későbbi új tanterv bevezetése óta még nem telt el annyi idő, hogy vázolható lenne valamiféle trend, mi lesz a sorsa a magyar, illetve a horvát nyelvnek Burgenlandban, a tartomány iskoláiban, elterjed-e a kétnyelvű képzési forma, vagy fokozatosan kihalnak ezek a nyelvek az iskolákból. Csak remélni lehet, hogy a reformok nem születtek későn, s a két népcsoport, s nyelveik fennmaradnak a tartományban.

Irodalom

- Arbeitsgemeinschaft Volksgruppenfrage: Kein einzig Volk von Brüdern. Studien zum Mehrheiten-/Minderheitenproblem am Beispiel Kärntens.* Verlag für Gesellschaftskritik, Wien 1982.
- Baliko, Ludwig: *Minderheitenschulwesen im Burgenland.* 190-192. In.: *Erziehung und Unterricht.* 1995/2-3.
- Baumgartner, Gerhard-Müllner, Eva-Münz, Rainer (Hg.): *Identität und Lebenswelt. Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland.* Prugg Verlag, Eisenstadt 1989.
- Busch, Brigitta: *The Slovenian Language in Education in Austria.* Mercator, Leeuwarden 1997.
- Gombos, Georg: *Rahmenbedingungen für schulische Innovationen. Die zweisprachige Volksschule für Ungarisch und Deutsch im Burgenland.* In: *Erziehung und Unterricht* 1995/2-3. 192-195.
- A határon túli magyarság helyzete. HTMH, Budapest 1998. 115-119.
- Holzer, Werner - Münz, Rainer (Hg.): *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland.* Passagen Verlag, Wien 1993.
- Hänel-Kremerova-Larcher: *Das zweisprachige Schulwesen im Burgenland.* Landesschulrat für Burgenland, Eisenstadt 1997.
- Jonak, Felix-Kövesi, Leo (Hrsg.): *Das österreichische Schulrecht.* 6. Auflage ÖBV, Wien 1996.
- Klein, Marianne-Racz, Andreas: *Zweisprachiger Unterricht an den Volksschulen in Unterwart und Siget in der Wart.* In: *Erziehung und Unterricht.* 1995/2-3. 196-198.
- Plamenig, Anita: *Elementarschulen Europäischer Minderheiten.* Klagenfurt 1988. 61-66.
- Wakounig, Vladimir: *Minderheitensprachen in Österreichs Bildungspolitik.* In: Paula, Andreas (Hg.): *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit und Bildungspolitik.* Drava, Klagenfurt/Celovec, 1994. 199-218.
- Wiegele, Franz: *Das Minderheitenschulwesen. In Kärnten.* 198-201. In.: *Erziehung und Unterricht.* 1995/2-3.

¹ A 303. számú oktatási miniszteri rendelet, Bundesgesetzblatt, 1998. szeptember 2. 1491-1525.

² 1959. március 19., 101. számú Bundesgesetzblatt, melyet 1990-ben és 1998-ban kiegészítettek, módosítottak.

³ Bundesgesetzblatt, nr. 194, 1988. szeptember 9. 3677-3703.

⁴ A 420. számú, június 28-i szövetségi törvény.

⁵ Österreichische Schulstatistik, 1998.

⁶ Minderheitenschulgesetz, nr. 641/1994, Bundesgesetzblatt, 1994. augusztus 19., nr. 202., 1998-as módosítása, nr. 136/1998.

⁷ Bundesgesetzblatt, nr. 142, 1995. július 14. 6291-6357.

⁸ Österreichische Schulstatistik, 1998.